

การศึกษาเชิงวิเคราะห์คติความเชื่อของชาวอีสานที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวด
: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดร้อยเอ็ด

An Analytical Study of Isan People's Ideology Towards Boonphaves Custom
: A Case Study of Roi-Et Province

พระครูวิกรมธรรมธัช (พีระ ปิยธมฺโม)^๑

Phrakhruwikromthammathach

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และขั้นตอนการดำเนินงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด และผลกระทบของงานประเพณีบุญผะเหวดที่มีต่อชุมชนเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากเอกสารและสัมภาษณ์จากผู้เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดในเขตพื้นที่ ที่ได้มีการจัดงานประเพณีนี้ แล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์ ผลจากการวิจัยพบว่า ประเพณีงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการแสดงออกของประชาชนในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น ในด้านความเชื่อที่ปลูกฝังมายาวนานว่า อาณิสสต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในงานประเพณีนี้ จะทำให้ได้รับความสุขความเจริญ และจะทำให้ได้พบกับความสุขในโลกของอนาคตคือ โลกของพระศรีอาริยเมตไตรย ที่จะอุบัติขึ้นเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปจากพระโคตมในภพภาคหน้า และยังเป็นกุศโลบายต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้คนในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ เกิดความรักใคร่ มีความสามัคคีปรองดองกันในทุกหมู่คณะโดยอาศัยพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝัง และสร้างวัฒนธรรมประเพณีที่ดีให้แก่ประชาชน ตามแบบอย่างของพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาหลักที่ชุมชนในท้องถิ่นให้ความเคารพเลื่อมใสมาช้านานแล้ว ดังนั้น วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดในทุก ๆ ด้าน กล่าวโดยสรุปแล้ว ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนในท้องถิ่นเกิดการพัฒนาศักยภาพของประชาชนที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นนั้น โดยอาศัยพุทธศาสนาเป็นเครื่องหล่อหลอมและประสานให้กลมกลืนกับวิถีชีวิตในการพัฒนาชุมชนต่อไป

คำสำคัญ : ๑.การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ๒.คติความเชื่อของชาวอีสาน ๓.ประเพณีบุญผะเหวด

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study belief, purpose, pattern and process of Boon Phavet festival of Roi-Et together with its effect on the community in Roi-Et municipality. The data

^๑ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

Email : Peera๐๙๕๗๑๘๒๖๒๗@gmail.com

of the study are collected through questionnaires and the concerned documents. It is found out from the study that Boon Phavet festival of Roi-Et is the way to express the people's concepts based on Buddhism in the law of karma. The people believe that merit resulting from the practice and participation in this festival will make them happy and prosperous in the future life or in the period of Sri Ariyamettrai Buddha. It is also the way to unite the local people together using the Buddhist faith as a core. It may be said here that the real objective of Boon Phavet festival of Roi-Et province is to encourage the people's potential in doing good and living together peacefully by using the faith in Buddhism as the medium.

Keyword : ๑.An Analytical Study ๒.Isan People's Ideology ๓.Boonphaves Custom

๑. บทนำ

บุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติ คือ ประเพณีพิธีการทำบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาของคนไทยชาวพุทธ โดยเฉพาะในจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยหรือภาคอีสาน ประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาตินี้ เป็นประเพณีการทำบุญที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีนี้ในหลาย ๆ ด้าน ได้มีการรักษาสืบทอดต่อเนื่องกันมาช้านาน แฝงไว้ด้วยปรัชญาในการดำเนินชีวิตตามคติธรรมความเชื่อที่มีต่อเรื่องราวในประเพณีบุญผะเหวด และคติความเชื่อตามประเพณีและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยชาวภาคอีสาน โดยเฉพาะที่จังหวัดร้อยเอ็ด ถือได้ว่าเป็นประเพณีประจำปีของจังหวัดที่จัดได้ยิ่งใหญ่เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดร้อยเอ็ด และยังเป็นแหล่งของวัฒนธรรมที่ดึงดูดและช่วยเสริมสร้างวิถีชีวิตของชุมชนให้เข้มแข็ง และสอดคล้องกับหลักการดำเนินชีวิตที่ดีงามของสังคม ให้ดำเนินควบคู่ไปกับวิถีชีวิตของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเช่นปัจจุบันนี้ได้เหมาะสมและกลมกลืน (ยศ สันตสมบัติ.(๒๕๓๗))

ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันของประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติคือ อิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่และคนยุคใหม่ โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนคนไทยที่ยังไม่เข้าใจในคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวดอย่างแจ่มชัดว่า ประเพณีบุญผะเหวดในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้มีความเป็นมาอย่างไร และเกี่ยวข้องกันกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาในด้านใดบ้าง จึงทำให้ขาดความน่าสนใจในด้านความหมายของประเพณีที่ถือได้ว่าเป็นสาระที่สำคัญอันแท้จริงของประเพณีนี้ไป หรืออาจให้ความสนใจเพียงด้านเดียวเฉพาะความสนุกสนานรื่นเริง จนอาจทำให้สาระสำคัญของประเพณีนี้กลายเป็นเพียงพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์คลื่อนไปจากวัตถุประสงค์เดิมที่ได้สืบทอดปฏิบัติกันมาช้านานแล้ว โดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่กำลังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทรกแซงในวิถีชีวิต ทำให้เปลี่ยนทัศนคติ และค่านิยมบางอย่างไปจากวิถีชีวิตเดิมของชุมชน จึงอาจทำให้ไม่เห็นคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองได้ และอาจเสื่อมสูญหรือมีการพัฒนาเปลี่ยนไปจากวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของนักปราชญ์ผู้รู้

ฉะนั้นประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ จึงนับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าควรแก่ศึกษาถึงความเป็นมาและคติความเชื่อต่าง ๆ เพราะคติความเชื่อเหล่านั้นมีบทบาทและความสำคัญในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านการเมือง และหลักความเชื่อทางด้านศาสนา ที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญว่า เป็นแนวทางแห่งการส่งเสริมในระบบของชีวิตที่ดี เช่น ความสามัคคีปรองดองของชุมชน และความสงบสุขสันติภาพของสังคม ประชาชนในภาคอีสานจึงมีความศรัทธาและยึดมั่นในประเพณีเทศน์มหาชาติหรือประเพณีบุญผะเหวด สืบเนื่องมาจากครั้งสมัยอาณาจักรล้านช้าง จึงปรากฏประเพณีการทำบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติหรือบุญมหาชาติของภาคอีสานอยู่ในจารีตสิบสองประการหรือฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทางพระพุทธศาสนาและจังหวัดร้อยเอ็ดในอดีตเป็นเมืองที่รุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรม เดิมชื่อเมืองสาเกตนครปรากฏในตำนานอุรังคธาตุว่าจะเป็นเมืองเอกแห่งพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต) (คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวด ปี ๒๕๔๕, ๒๕๔๕) จึงสรุปได้ว่าประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น เป็นประเพณีที่จัดงานได้อย่างยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคอีสาน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดที่จะศึกษาวิจัยว่า บุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติ ที่ศึกษาเฉพาะในกรณีของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น มีความเป็นมาอย่างไร โดยจะมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะ คติความเชื่อของประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ตามที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัด และได้มีการจัดประเพณีนี้ได้อย่างใหญ่โตมากที่สุดกว่าทุก ๆ แห่งในเขตพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ด

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาคติความเชื่อเรื่องประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสาน
- ๒.๒ เพื่อศึกษาคติความเชื่อเรื่องประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด
- ๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด

๓. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาดังนี้

- ๓.๑ ศึกษาคติความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสาน
- ๓.๒ ศึกษาคติความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด
- ๓.๓ วิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดกับชาวอีสาน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยเชิงพรรณนาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

๔.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวกับคติความเชื่อในเรื่องประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานและชาวจังหวัดร้อยเอ็ด จากประเพณีที่นิยมถือปฏิบัติใน “ฮีตสิบสองคองสิบสี่”

๔.๒ จัด ลำดับข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของชาวอีสานในเรื่องประเพณีบุญผะเหวดเพื่อแยกประเภท

๔.๓ นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ประกอบกับความเห็นของผู้วิจัย โดยนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

๕. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง “คติความเชื่อของชาวอีสานที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวด : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อศึกษาคติความเชื่อเรื่องประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดกับชาวอีสาน และเพื่อศึกษาวิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด ตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยได้มีการกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้คือ พื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของประเพณี รวม ๑๖ ชุมชน เป็นเขตพื้นที่ ที่ใช้ในการศึกษา คือ

ชุมชนวัดราชสุวรรณุทิศ, ชุมชนวัดบุรพาภิราม, ชุมชนวัดป่าเรไร, ชุมชนโรงพยาบาล, ชุมชนวัดเหนือ, ชุมชนวัดเวฬุวัน, ชุมชนบ้านหนองหญ้าม้า, ชุมชนท่านคร, ชุมชนศรีอุดม, ชุมชนวัดกลาง, ชุมชนวัดคุ่ม, ชุมชนตลาดหนองแคน, ชุมชนราชการ, ชุมชนพิพิธภัณฑ, ชุมชนวัดบึงพระลานชัย, และชุมชนโรงเรียนเมืองร้อยเอ็ด รวมเป็น ๑๖ ชุมชน

ผลการวิจัย พบว่า จังหวัดร้อยเอ็ด มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีกล่าวไว้ตามตำนานอุรังคธาตุของจังหวัดร้อยเอ็ดว่า เป็น ๑ ใน ๔ ของเอกมหานคร คือเมืองสาเกตนคร ในอดีตถือเป็นเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนามีเมืองขึ้นถึงสิบเอ็ดเมือง มีทางเข้าสู่เมืองถึงสิบเอ็ดประตู และประวัติจังหวัดร้อยเอ็ดตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีกล่าวว่าชาวจังหวัดร้อยเอ็ดแต่เดิมเป็นเชื้อสายลาวที่อพยพมาจากประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) นำโดยเจ้าแก้วมงคลหรือจารย์แก้ว ได้แยกตัวออกจากจำปาศักดิ์มาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านท่า อำเภอสว่างแดนดินต่อมาท้าวเมตตาบุตรได้ครองเมืองท่งสืบต่อกันมาเรื่อยจนกระทั่งถึงตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๕ ได้จัดการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองใหม่ เมืองร้อยเอ็ดได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นบริเวณร้อยเอ็ด และต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ บริเวณร้อยเอ็ดได้ยกฐานะเป็นมณฑลร้อยเอ็ด ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองเสียใหม่ยุบมณฑลร้อยเอ็ดเปลี่ยนเป็นจังหวัดร้อยเอ็ด และหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ได้ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย จนถึงปัจจุบัน

และเมื่อครั้งในอดีตได้มีเจ้าเมืองปกครองร้อยเอ็ดคนแรกคือ พระขัติยะวงษา(ทน) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๘-๒๓๒๖ จนกระทั่งมีการจัดการปกครองแบบเทศาภิบาล เมืองร้อยเอ็ดก็ถูกยกขึ้นเป็นมณฑลร้อยเอ็ด เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๕๔โดยมีมหาอำมาตย์ ม.จ. อารังศิริ ศรีวัชเป็นสมุหเทศาภิบาล มณฑลร้อยเอ็ดเป็นคนแรก และได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเรื่อย ๆ จนถึงเช่นปัจจุบัน

และมีมรดกในทางธรรมชาติและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นมากมาย เช่น มรดกในทางธรรมชาติ ได้แก่ พื้นที่ป่า พื้นที่พรณไม้ สัตว์ป่า แร่ธาตุ ต้นน้ำลำธารและแหล่งน้ำที่สำคัญ มรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณวัตถุโบราณสถาน เช่น แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์และอนุสรณ์สถานที่สำคัญ

ศิลปหัตถกรรม ภาษาและวรรณกรรม การละเล่นพื้นบ้านนาฏศิลป์และดนตรี ศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

ส่วนด้านของคติความเชื่อประจำท้องถิ่นของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นมีอยู่มากมายเช่นกัน คือ ความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาน ผีฟ้าผีแถน ผีปุตาวิญญานบรรพบุรุษ ฯลฯ นอกจากนี้ก็ยังมี จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม และธรรมเนียมประเพณี ที่สำคัญ ๆ และยังมีประเพณีอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่ยึดถือของชาวอีสานอย่างกว้างขวางนั่นก็คือ ประเพณี “บุญผะเหวด” และประเพณีบุญผะเหวดนี้ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดจัดได้อย่างยิ่งใหญ่ จนถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ดังคำขวัญเชิญชวนให้ไปร่วมงานบุญผะเหวดว่า

“ไปกินข้าวปุ้น เอาบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด” (อดิศักดิ์ โสมอินทร์. (๒๕๓๗).)

ประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เป็นคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งชาวชุมชนเมืองร้อยเอ็ด มีคติความเชื่อจากการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเล่าอดีตชาติของพระองค์เอง ที่เรียกว่า “เวสสันดรชาดก” ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญบารมี เรียกว่า “ทานบารมี” เป็น ๑ ใน ๑๐ ของบารมี ๑๐ ทศ และมีความเชื่อว่า ถ้าใครฟังเทศน์ในพระเวสสันดรชาดกนี้จบในคราวเดียว ที่มี ๑๓ กัณฑ์ ๑,๐๐๐ พระคาถา แล้วจะมีอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ได้เกิดไปพบกับพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปที่มีพระนามว่า พระศรีอริย์ หรือ พระศรีอริยมะตไตรย ประเพณีบุญผะเหวดนี้ จึงมีประเพณีพิธีกรรมการปฏิบัติในจังหวัดร้อยเอ็ดมาช้านาน และได้มีการพัฒนาแนวความคิดนี้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของสังคมในปัจจุบันนี้เรื่อยมาดังนี้

๑. คติความเชื่อแบบดั้งเดิม ได้แก่ ความเชื่อตามคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาความเชื่อตามคำสั่งสอนจากบรรพบุรุษ และความเชื่อเกี่ยวกับผลบุญในการทำบุญ

๒. คติความเชื่อแบบปัจจุบัน ได้แก่ ความเชื่อด้านจิตใจ ความเชื่อด้านสังคม ความเชื่อด้านการแสดงออกขององค์กรและความเชื่อทางธุรกิจ

โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดนี้ขึ้นเพื่อให้ทราบถึงการบริจาทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่การจัดงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน ซึ่งสามารถแยกวัตถุประสงค์ได้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. **ด้านศาสนา** พบว่า การจัดงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด เป็นการจัดงานเพื่อเผยแผ่ชื่อเสียงด้านพุทธศาสนา และเป็นงานบุญอันศักดิ์สิทธิ์ตามประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งกล่าวถึงความสำคัญยิ่งใหญ่ของผะเหวดสันตรในการบำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา

๒. **ด้านการศึกษา** พบว่า นักเรียน นักศึกษา และพุทธศาสนิกชนได้ศึกษาความเป็นมาของผะเหวดสันตร และเป็นการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีการสืบทอดประเพณีบุญตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน โดยเฉพาะการบริจาทาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการบริจาทานครั้งยิ่งใหญ่

๓. **ด้านวัฒนธรรมประเพณี** พบว่า การจัดงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด เพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาวอีสาน ให้ดำรงอยู่คู่บ้านคู่เมือง สืบทอดกันไปอีก และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเรื่องวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน

๔. ด้านการเมือง พบว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องกับวิถีทางการเมืองจากระดับท้องถิ่น ถึงระดับประเทศ ได้มีส่วนร่วมในการจัดงาน เช่น การจัดตั้งซุ้มบริการอาหารแก่ประชาชนที่มาร่วมงาน และบริจาคเงินในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อถือให้ตนเองต่อประชาชนที่มาร่วมงาน

รูปแบบของการจัดประเพณีบุญผะเหวดของชาวชุมชนเมืองร้อยเอ็ด จะมีลักษณะและรูปแบบในการจัดงานคล้ายคลึงกัน โดยในการจัดงานในแต่ละปีจะกำหนดจัดงานขึ้น ๓ วัน เพื่อให้เป็นไปตามจารีตประเพณีและความเหมาะสม โดยมีบุคคลที่สำคัญภายในจังหวัดคือข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน เป็นผู้ร่วมกันในการดำเนินงานจนแล้วเสร็จ (พระอริยานวัตร เขมจารีเถระ. (๒๕๓๖).

ดังนั้น จึงสามารถกล่าวสรุปผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์ทั้งหมดในครั้งนี้ได้ดังนี้ คือ

๑. คติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดในฐานะส่งเสริมประเพณี เกิดมาจากแนวทางความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่า การปฏิบัติประเพณีนี้แล้วจะเป็นอานิสงส์ทำให้เกิดมาใหม่ แล้วได้พบกับพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป คือ “พระศรีอริยเมตไตรย” จนทำให้เกิดการส่งเสริมเป็นประเพณีอื่น ๆ ตามมา

๒. คติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดในฐานะส่งเสริมการฟังธรรม เป็นประเพณีที่ส่งเสริมในด้านการฟังธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อที่จะได้นำไปปฏิบัติให้เกิดคุณค่าที่งดงามแก่ชีวิตได้ โดยมีกุศโลบายที่ทำให้เกิดความน่าสนใจ เช่นการเทศน์แหล่ในทำนองแหล่ต่าง ๆ เป็นต้น

๓. คติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดในฐานะส่งเสริมการสืบทอดพระพุทธศาสนา คือทำให้พระภิกษุในพระพุทธศาสนา สามารถดำรงสืบทอดไปยาวนานได้ เพราะมีความเชื่อและความศรัทธาในประเพณีที่มีเค้าโครงมาจากศาสนานี้ ทำให้หลักคำสอน หรือ ชาดกต่าง ๆ นั้น ยังมีคุณค่าทำให้เกิดการศึกษา การเรียนรู้ในหลักธรรมต่าง ๆ และทำให้พระพุทธศาสนามีความน่าเลื่อมใสสืบทอด

๔. คติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดในฐานะส่งเสริมความมั่นคงในชุมชนเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด มีปัจจัยที่สำคัญก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนซึ่งส่งผลกระทบมาสู่ชุมชน ทั้งในด้านดีและด้านเสีย

ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ถึงความแตกต่างของคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด, คติความเชื่อในเรื่องรูปแบบพิธีกรรม เช่น บุคคล วัตถุสิ่งของ เวลา และสถานที่ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมของชาวร้อยเอ็ดกับชาวอีสานที่มีอยู่แต่เดิมนั้น พบว่า มีรากฐานทางความเชื่อมาจากพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน แต่มีความแตกต่างหรือมีความโดดเด่นเฉพาะตัวอยู่บ้าง ก็เพราะเนื่องจากสภาพทางขนบธรรมเนียมเดิมของแต่ละท้องถิ่น หรือต่างออกไปเพราะจากการประยุกต์ของสังคมนั้น

๖. อภิปรายผล

ศึกษาวิเคราะห์ความแตกต่างของคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานกับชาวร้อยเอ็ด

คติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานนี้ มีต้นแบบหรือรากฐานที่สำคัญของคติความเชื่อในประเพณีนี้เกิดขึ้นมาจากพุทธศาสนา และมีแบบแผนที่กำหนดไว้เพื่อเป็นข้อปฏิบัติประจำของชุมชนอย่างชัดเจน ซึ่งจะละเอียดละเลยมิได้นั้นก็คือ “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ที่ได้กล่าวถึงประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนในแต่ละเดือนว่า เดือนใดมีประเพณีที่นิยมปฏิบัติอย่างไรบ้าง และอีกส่วนหนึ่งของประเพณีนี้ ถึงแม้ว่าจะมีที่มาจากคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาก็ตาม แต่การปฏิบัติต่อประเพณีนี้ของแต่ละจังหวัด หรือแต่ละชุมชนในภาคอีสาน ก็อาจจะมี ความแตกต่างกันอยู่บ้างตามลักษณะของประเพณีความเชื่อที่มีอยู่ก่อนแล้วของชุมชน เช่น การเคารพบูชาใน

วิญญาณของบรรพบุรุษ การบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ เฉพาะท้องถิ่น เช่น เจ้าพ่อ เจ้าแม่ หรือเทพเจ้าที่ตนเองเคารพในท้องถิ่นนั้น (ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๓๔).

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมาแล้วนี้เอง จึงทำให้ประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานในแต่ละท้องถิ่น มีความแตกต่างกันออกไป และกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของตนเองในการปฏิบัติ ซึ่งโดยรวมแล้วจะยังคงมีความเหมือนกัน แต่จะมีความแตกต่างกันเฉพาะเป็นกรณีพิเศษดังที่จะได้นำมาเป็นข้อวิเคราะห์ให้เห็นถึงความแตกต่างกัน ระหว่างคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดกับอีสาน ซึ่งมีรายละเอียดดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไปนี้คือ

๖.๑ คติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด

จากหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏตามประวัติศาสตร์ของประเพณีบุญผะเหวด ดังที่เคยกล่าว มาแล้ว และจากการให้คำสัมภาษณ์ของบุคคลสำคัญในจังหวัดร้อยเอ็ดที่รู้เห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อประเพณีนี้มาช้านาน แล้วได้กล่าวเอาไว้ว่า “คติความเชื่ออันเหนียวแน่นของประเพณีนี้ได้ฝังรากลึกต่อชาวร้อยเอ็ดมาช้านานจากคติความเชื่อ คือ ความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายแล้วเกิด ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม มีอานิสงส์มาก เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และที่สำคัญที่สุดคือ ความเป็นชาวพุทธ”

และนอกจากนี้แล้วยังมีอีกบุคคลที่สำคัญ ๆ อีกหลายคนที่ได้ตั้งรกรากอาศัยอยู่ที่เมืองร้อยเอ็ดนี้มาช้านานแล้วหลายชั่วอายุคน ที่ได้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดนี้มาโดยตลอดก่อนที่งานประเพณีนี้จะได้รับการยอมรับจากภาครัฐและถือเอามาเป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งผู้วิจัยจะขอยกมาเพียงบางส่วนเท่าที่จำเป็นเพื่อประกอบการวิเคราะห์ดังนี้

ประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดนี้ถ้ากล่าวแล้วก็ไม่มีอะไรที่ต่างไปจากท้องถิ่นอื่น ๆ ในภาคอีสานที่นิยมถือปฏิบัติกัน แต่ที่แตกต่างและโดดเด่นกว่าท้องถิ่นอื่น ๆ นั่นคือ การปฏิบัติต่อประเพณีนี้อย่างยิ่งใหญ่ และมีผู้คนจำนวนมากทั่วทุกครัวเรือนทั้งจังหวัดได้กระทำร่วมกัน จึงถือว่าเป็นความยิ่งใหญ่ของประเพณีนี้ที่ทั่วทุกภาคอื่น ๆ ในประเทศไทยไม่มี และนอกจากคติความเชื่อเดิมของประเพณีบุญผะเหวดที่มีต้นกำเนิดมาจากพุทธศาสนาแล้ว ประเพณีนี้ยังได้หล่อหลอมรวมกับคติความเชื่อเดิมของชุมชนที่มีอยู่แล้วก่อนที่จะรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาของตน ก็คือ การนับถือผี วิญญาณบรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตย์อยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ในป่าใหญ่ ภูเขา ต้นไม้ ลำธาร (สำลี รักสุทธี. (๒๕๔๕)

เพราะฉะนั้น จากคำสัมภาษณ์ของบุคคลสำคัญที่ได้กล่าวเอาไว้ จะเห็นว่าประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประเพณีที่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดได้ให้ความสำคัญต่อศาสนาที่ตนเองนับถือคือ พุทธศาสนา เป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นว่าความเคารพและศรัทธาต่อศาสนานั้นได้สร้างบทบาทที่สำคัญให้แก่กลุ่มชนของตนเองเป็นอย่างมาก คติความเชื่อนี้จึงได้รับการปลูกฝังจากบรรพชนของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ คือ มีทั้งอิทธิพลของพุทธศาสนาและอิทธิพลของคติความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนที่มีอยู่ก่อนแล้วและลักษณะที่แตกต่างจากที่อื่นของงานประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดนี้อีกอย่างหนึ่งก็คือ งานบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ถือได้ว่าเป็นการรวมพลกันทุกคน และจะถือเอาว่าเป็นวันรวมญาติสำหรับพี่น้องให้ได้มีโอกาสพบปะกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา เมื่อถึงประเพณีนี้ ทุกคนก็ต้องเดินทางกลับมาสู่ภูมิลำเนาของตน จึงถือเป็นความแตกต่างอีกอย่างหนึ่งที่ภาคอื่นหรือจังหวัดอื่นที่มีอยู่ในประเทศไทย ไม่ได้ปฏิบัติกันในลักษณะเช่นนี้

และเมื่อเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว จึงสามารถที่จะกล่าวโดยสรุปได้ว่าคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดของชาว จังหวัดร้อยเอ็ดนั้นมีคติความเชื่อต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) คติความเชื่อในเรื่องสังสารวัฏกับการเวียนว่ายตายแล้วเกิด
- ๒) คติความเชื่อในเรื่องความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมและความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตป้องกันสิ่ง

อัปมงคล

- ๓) คติความเชื่อในเรื่องความสนุกสนานและความบันเทิงใจ และได้อันสงส์มาก
- ๔) คติความเชื่อว่าจะเป็นการรักษาอายุของพุทธศาสนาให้คงไว้ได้ ทำให้ไม่ตกนรก

ซึ่งความเชื่อดังกล่าวมานี้จะพบว่าเป็นการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อในทาง ศาสนาเข้าด้วยกัน ไม่ได้เกิดจากคติความเชื่อในทางศาสนาที่มีอยู่แต่เดิมอย่างเดียวเท่านั้น และจะได้นำมาเพื่อ เปรียบเทียบและวิเคราะห์ เพื่อพิจารณาหาความแตกต่างของประเพณีต่อไป

๖.๒ คติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสาน

คติความเชื่อต่อประเพณีบุญผะเหวดของชาวภาคอีสานเองก็มีความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว เช่นเดียวกัน เช่น คติความเชื่อในฤกษ์ยาม คติความเชื่อในเรื่องเทวดา ผีสง นางไม้ คติความเชื่อในเรื่องพระ ภูมิเมือง คติความเชื่อในเรื่องของวิญญานบรรพบุรุษ คติความเชื่อในเรื่องลางสังหรณ์ ซึ่งคติความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้เป็นรากลึกของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่สืบทอดกันมาช้านานและก่อนที่จะถูกพัฒนามาเป็นความเชื่อทาง ศาสนา หรือหล่อหลอมรวมเข้ากับอิทธิพลของวัฒนธรรมและศาสนาที่รับเข้ามาใหม่ตามระบบทางการเมืองและ การปกครอง และได้กลายเป็นปรัชญาที่คนไทยชาวภาคอีสานได้นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตมากมาย เช่น ประเพณี “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” คือ คติความเชื่ออย่างหนึ่งของประเพณีการทำบุญในแต่ละเดือน และ แนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีของนักปราชญ์ บรรพบุรุษของชาวอีสาน คติความเชื่อต่าง ๆ ในประเพณี บุญผะเหวดของชาวภาคอีสานเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว มีดังต่อไปนี้คือ

- ๑) ความเชื่อว่าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วก็จะได้อานิสงส์มากมาย
- ๒) เชื่อกันว่าจะพบกับพระศาสนาของพระศรีอาริย์เมตไตรย ซึ่งเป็นยุคที่มนุษย์มีความเจริญ ปราศจากสิ่งใดก็จะได้นั้น ถ้าฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดก ให้ครบคาถาพันภายในวันเดียว
- ๓) เป็นหลักแสดงการกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกอันเป็นไปฝ่ายปรมาตม
- ๔) เป็นหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาป อันเป็นฝ่ายศีลธรรม
- ๕) เป็นหลักแสดงลัทธิพิธีที่จะกระทำตามความเห็น หรือ ตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้น ๆ

จากคติความเชื่อดังกล่าวมาแล้วนี้จะเห็นความแตกต่างในคติความเชื่อระหว่างประเพณีบุญผะเหวด ของชาวร้อยเอ็ดกับชาวอีสานนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถที่จะวิเคราะห์ถึงความแตกต่างกันของคติความเชื่อ ในประเพณีนี้ได้คือ

๑. คติความเชื่อทางด้านศาสนา
๒. คติความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมประเพณี
๓. คติความเชื่อทางด้านศาสนา

คติความเชื่อในทางด้านศาสนานี้จะเห็นว่า ประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานมีคติความเชื่อที่สืบ ทอดมาโดยตรง ฉะนั้น เหตุผลต่าง ๆ ในคติความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาจึงยังไม่แตกแยก หรือผสมผสานกับ

วัฒนธรรมของท้องถิ่นเดิมมากนัก ยังคงรูปแบบเป็นพุทธศาสนาไว้ให้เห็นได้ในหลาย ๆ ส่วน เช่น คติความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ คติความเชื่อในเรื่องการสอนให้คนรู้จักเสียสละ คือ การบริจาคทาน ไม่ติดยึดกับสิ่งไม่ใช่สาระที่แท้จริง

และสิ่งที่น่าสังเกตอยู่อีกประการหนึ่งก็คือ คติความเชื่อในด้านศาสนานี้ได้ถูกปลูกฝังไว้ในบทบาทวิถีชีวิตของผู้คนอย่างแท้จริง จนถึงกับเรียกว่าเป็นจารีตประเพณีที่ควรประพฤติและควรปฏิบัติ ซึ่งจะขาดไปเสียจากระบบของชีวิตไม่ได้เลย นั่นก็คือ เป็นประเพณีที่มีการกำหนดไว้ให้ต้องปฏิบัติโดยพลตินัย คือ “ฮิตสิบสองคลองสิบสี่” ที่เป็นหลักฐานยืนยันถึงข้อที่ควรต้องประพฤติปฏิบัติของสังคมในภาคอีสานทุกเขตจังหวัด จนเรียกได้ว่าเป็นประเพณีที่จะต้องจัดขึ้นเป็นประจำปีในเดือน ๔ ของทุก ๆ ปี และคติความเชื่อที่เห็นได้ชัดเจนจากความแตกต่างกันนี้ (ธวัช ปุณโณทก. (๒๕๖๒).สามารถกล่าวได้โดยสรุปดังนี้คือ

- ประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด จะเป็นคติความเชื่อที่ผสมกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้วของชุมชน เช่น การประยุกต์ที่เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะถือว่า จะได้รับอานิสงส์มาก โดยการจัดขึ้นที่บ้าน สำหรับผู้ที่มีกำลังทรัพย์มาก

- ส่วนประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานมีคติความเชื่อที่สืบทอดมาจากคติความเชื่อในเชิงพุทธศาสนาโดยตรง เช่น การมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้รู้จักและเข้าใจในศีลธรรมและจริยธรรม

- ประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด จะเป็นคติความเชื่อที่ไม่ได้มุ่งเน้นที่หลักธรรมคำสั่งสอนหรือเพื่อการปฏิบัติ แต่จะเป็นการสืบทอดเพื่อรักษาอายุของศาสนา หรือเพื่อเหตุผลในเชิงอภินิหาร ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีมากกว่าการมองพิจารณาให้เห็นสาระของธรรม

- ส่วนประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานนั้น เป็นการรักษาสืบทอดเพื่อให้ธรรมความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั้นดำรงอยู่ เพื่อจุดมุ่งหมายให้คนเป็นดีและมีศีลธรรม ไม่ประพฤติชั่วนอกจารีต หรือประพฤติผิดทำนองคลองธรรม

วิเคราะห์ถึงความแตกต่างของรูปแบบพิธีกรรมของประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดกับชาวอีสาน

รูปแบบพิธีกรรมของประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดกับชาวอีสานนั้นมีความแตกต่างกันดังมีรายละเอียดดังนี้ (ยศ สันตสมบัติ. (๒๕๓๗)คือ

๑. บุคคลที่ประกอบในพิธี

พระสิริวุฒิเมธี, เจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ม) ได้กล่าวถึงรูปแบบของพิธีกรรมประเพณีงานบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดว่า

“รูปแบบพิธีกรรมประเพณีงานบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด จะประกอบไปด้วยบุคคลหลายฝ่ายมากกว่ารูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิม ซึ่งสาเหตุที่เป็นดังนั้นก็เนื่องมาจากการผสมผสานกันของวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่กับของคนรุ่นเก่า”

จากข้อความที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า รูปแบบพิธีกรรมของประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดนั้น ได้มีหน่วยงานของทางราชการได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมอยู่ด้วย คือ องค์กรของรัฐที่เป็นของหน่วยงานภายในจังหวัดร้อยเอ็ด จึงต้องมีธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นของฆราวาสเข้าร่วมอยู่ด้วย เช่น การถวายความเคารพแด่อนุสาวรีย์ในรัชกาลที่ ๖ แบบธรรมเนียมการปฏิบัติของทางราชการ ซึ่งความแตกต่างที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน

ที่สุดในระดับบุคคลในข้อนี้ก็คือ ประธานของผู้ดำเนินงานที่เป็นฆราวาส คือ เป็นบุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญในจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ที่เป็นประธานของงานโดยตำแหน่ง

ความแตกต่างที่สามารถจะเห็นได้ชัดเจนที่สุดในระดับบุคคลในหัวข้อนี้ก็คือ ประธานของผู้ดำเนินงานที่เป็นฝ่ายฆราวาส คือ เป็นบุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญในจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ที่เป็นประธานโดยตำแหน่ง

๒. วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม (งามพิศ สัตย์สงวน. (๒๕๓๑)

ความแตกต่างของเครื่องใช้ และวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมระหว่าง ประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดกับชาวอีสานนั้นจะมีรายละเอียดดังนี้ คือ

วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด จะจัดได้ยิ่งใหญ่ตระการตา น่าดูชมมากกว่าของประเพณีบุญผะเหวดชาวอีสานโดยทั่วไป “ทั้งนี้ก็เป็นเหตุสืบเนื่องมาจากประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดนั้น ถือเอาว่าเป็นงานประเพณีที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดที่มีอยู่แห่งเดียว จึงนับได้ว่าเป็นงานประเพณีที่จัดได้ยิ่งใหญ่ระดับประเทศ”

ส่วนเครื่องประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ เช่นเครื่องบูชาคาถาพันฯลฯ และอื่น ๆ ที่จำเป็นในพิธีนั้นจะมีความแตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อย ตามท้องถิ่นแต่ละแห่งที่จะหามาได้ เนื่องจากในสถานที่บางแห่งอาจไม่มีวัตถุเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความต้องการ แต่ความแตกต่างที่ชัดเจนที่สุด และสามารถเห็นได้คือ การแจกทาน และบริการข้าวปุ้น(ขนมจีน) คราวละ ๔๐-๕๐ ตัน

๓. เวลาในการประกอบพิธีกรรม

“เวลาในการประกอบพิธีกรรมของประเพณีบุญผะเหวดชาวร้อยเอ็ด จะแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงเวลาดังกัน คือ ช่วงเวลาในการเตรียมการล่วงหน้า ช่วงเวลาในการดำเนินการ และช่วงเวลาสิ้นสุดพิธีกรรม” เวลาในการประกอบพิธีกรรมของประเพณีบุญผะเหวดชาวร้อยเอ็ดนั้น จะเป็นเวลาที่กำหนดไว้แน่นอนตายตัว เพราะต้องมีบุคคลที่สำคัญที่เชิญมาเป็นประธานในการเปิดงาน เช่น นายกรัฐมนตรี หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายตามสมควรกรณี เมื่อประธานในพิธีฝ่ายฆราวาส คือ ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดที่ได้ทำหนังสือเรียนเชิญไป

ส่วนเวลาในการประกอบพิธีกรรมของประเพณีบุญผะเหวดชาวอีสานโดยทั่วไปนั้น จะแบ่งออกเป็น ๒ ช่วงเวลา คือ

๑) วันโฮม(วันรวม) ซึ่งถือว่าเป็นวันแรกของงาน จะมีประชาชนชาวบ้าน หรือละแวกบ้านใกล้เคียงกันจากหมู่บ้านอื่นมาร่วมในพิธีแล้วมีการนิมนต์พระอุปคุต ในวันเข้ามิดของวันโฮม(วันรวม) เวลาประมาณ ๐๔.๐๐ ถึง ๐๕.๐๐ นาฬิกา จะมีพิธีนิมนต์พระอุปคุต ที่ถือว่า เป็นพระผู้มีฤทธิ์จะทำให้พิธีสามารถดำเนินไปได้โดยสะดวก ไม่มีอุปสรรคใด ๆ

๒) วันแห่ผะเหวด เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ หรือ ๑๖.๐๐ นาฬิกา ของวันโฮม(วันรวม) ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่วัด เตรียมตัวจัดขบวนแห่ไปอัญเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง ตอนค่ำฟังพระสวดพุทธมนต์ แห่ข้าวพันก้อนเพื่อถวายพระอุปคุตที่วัดในช่วงตอนเช้า ฟังเทศน์สังกาดและเทศน์มหาชาติ และพระจะเทศน์เรื่องราวของพระเวสสันดรตั้งแต่ต้นจนจบทั้ง ๑๓ กัณฑ์

ฉะนั้น ความแตกต่างในเรื่องของเวลาในการประกอบพิธี ประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดจะใช้เวลาตามความเหมาะสมและสภาพการณ์ที่กำหนดขึ้นเอง เช่น บุคคล สถานที่ สภาพดินฟ้าอากาศ และอื่น ๆ ส่วนประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานนั้น จะมีหมายกำหนดการเวลาที่แน่นอนและตายตัว เช่นการแห่ข้าวพันก้อนก็จะใช้เวลาในช่วงเวลา ๐๔.๐๐ ถึง ๐๕.๐๐ นาฬิกาเท่านั้น

๔. สถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด ใช้สถานที่ ๓ แห่ง ในการประกอบพิธีกรรม คือ

๑) สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด เพราะเป็นสวนสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ตั้งอยู่กลางเมืองและติดกับบึงพลาญชัย

๒) บึงพลาญชัย ลักษณะของบึงเป็นเกาะขนาดใหญ่ที่มีน้ำล้อมรอบ ตั้งอยู่กลางเมืองมีธรรมชาติที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด

๓) สระน้ำชัยมงคล บริเวณวัดบึงพระลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ใช้สมมุติให้เป็นที่อยู่ของพระอุปัชฌาย์

“งานประเพณีนี้ อาจนำไปใช้ในงานอุทิศส่วนกุศลต่าง ๆ ได้ เพราะเชื่อว่าจะมีานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ แต่งานเทศน์มหาชาติหรืองานประเพณีบุญผะเหวดจริง ๆ แล้วจะจัดขึ้นเฉพาะในวัดเท่านั้น”

และความแตกต่างที่เห็นได้จากสถานที่ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมนี้ก็คือ นิยมจัดขึ้นกันในวัดเท่านั้น ส่วนประเพณีบุญผะเหวดที่จัดขึ้นนอกวัดจะต้องเป็นงานที่ใหญ่จริง ๆ จึงจะสามารถใช้สถานที่นอกวัดได้ เช่น ประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด ที่ถือว่าเป็นงานประจำของจังหวัด หรืองานอุทิศส่วนกุศลที่เจ้าภาพมีกำลังทุนทรัพย์มากเท่านั้นจึงจะสามารถทำได้

วิเคราะห์ถึงผลที่ได้จากประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดกับชาวอีสาน

จากการศึกษาในบทก่อน ๆ ทำให้ทราบว่า ผลที่ได้จากประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดกับชาวอีสานนั้น สามารถที่จะวิเคราะห์ได้เป็น ๒ ส่วน (แปลก สนธิรักษ์. (๒๕๐๔) คือ ส่วนที่ดีและส่วนที่เสียดังนี้คือ

๑. ผลที่ได้จากประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด

๑) ผลในด้านดี

ผลที่เกิดขึ้นในด้านดีโดยรวมที่เกิดขึ้นกับโครงสร้างหลัก ๆ ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองนั้น จะพบว่า

ข้อดีในด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเงินหมุนเวียนของระบบการเงินทั้งในภาครัฐและเอกชน เนื่องจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเกิดขึ้นแทบทุกชนิด สังคมของประชาชนเองในทุกระดับชนชั้นก็จะมี การตื่นตัวเพราะกระแสน้ำ หรือจากการที่ได้รับรู้จากสื่ออื่น ๆ ที่มีอยู่มากมายในขณะนี้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสืบทอด ประเพณีอันดีงาม ด้วยขบวนการตกแต่งของประเพณี ชวนให้เกิดความน่าสนใจยิ่งขึ้น เพื่อปลูกเร้าให้รู้จัก พระพุทธศาสนาและสืบทอดให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

และนอกจากนี้แล้วในส่วนของสังคม ยังถือได้ว่าทำให้เกิดเป็นศูนย์รวมของชุมชนในการประกอบคุณงามความดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาสังคม ทำให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสประกอบกิจกรรมทางศาสนา และ

ทำบุญได้หลายรูปแบบ ได้แก่ การฟังเทศน์มหาชาติ การพบประสังสรรค์กับญาติพี่น้องและชุมชนอื่น การรื่นเริง และการบริจาคทาน

ในส่วนของการศึกษา ก็จะทำให้เกิดการร่วมมือกันของสถานศึกษาและวัดในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เช่น ทำตักกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนถวาย ร่วมขบวนแห่ ขบวนพ็อนรำ และชุมชนสังคมก็จะได้มีส่วนร่วมในการรักษาสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ เพื่อการพัฒนาปรับปรุงเพื่อสืบทอดต่อชนรุ่นหลังได้ ซึ่งในการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด “นอกจากเป็นการสืบทอดประเพณีแล้ว สิ่งที่เหมาะสมกลมกลืนไปกับการจัดงาน ซึ่งทำให้งานครึกครื้นสนุกสนาน” และเป็นลักษณะของสังคมที่มีความสัมพันธ์กัน ทำให้การเล่นพื้นเมือง การแต่งกายที่ตัดเย็บด้วยผ้าไหมสาเกตนคร และสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวร้อยเอ็ดได้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดไว้และยังก่อให้เกิดความสามัคคี และความสามัคคีอันดีในชุมชน อันเกิดจากการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมเพื่อบำเพ็ญประโยชน์โดยอาศัยศาสนาและงานประเพณีเป็นสื่อกลาง นักการเมืองในระดับต่าง ๆ ก็มีโอกาสร่วมสัมพันธ์ตนเองและหมู่คณะ โดยใช้งานประเพณีเป็นการเข้าใกล้ชิดเพื่อพบปะช่วยเหลือรับฟังความคิดเห็น และช่วยแก้ไขปัญหาใช้ชุมชน

๒) ผลในด้านเสีย

ข้อเสียที่เกิดจากประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด มีเกิดขึ้นมากในหลาย ๆ ด้านเช่นกัน คือ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง เนื่องจากเหตุผลในด้านดีที่เกิดขึ้นมาจากประเพณีนั้น เป็นความดีที่อยู่ในระดับสมมติของปุถุชน ดังนั้น ส่วนดีที่เกิดขึ้นอีกด้านหนึ่งก็จะไปส่งผลเสียให้เกิดขึ้นอีกด้านหนึ่งได้เช่นกัน ซึ่งการวิเคราะห์ถึงผลที่ได้จากประเพณีนี้จะเป็นการวิเคราะห์โดยรวมทั้งระบบ และมีผลที่เกิดขึ้นดังนี้คือ

ข้อเสียด้านวัฒนธรรม เป็นผลให้เกิดการกระทำที่ผิดศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งต่างไปจากวัตถุประสงค์เดิมของศาสนา เพื่อให้คนนำหลักธรรมต่าง ๆ ที่ได้จากชาดกในพระเวสสันดรไปเป็นข้อพิจารณาปฏิบัติ เช่น ซื่อสุรา อาหารหรือสิ่งของอื่น ทำให้เสื่อมความศรัทธา ทำให้เกิดความขัดแย้งในการสืบทอดประเพณี เช่น ขัดแย้งกับคณะกรรมการจัดงาน เนื่องจากขัดผลประโยชน์ และแสวงหาผลประโยชน์จากเงินค่าใช้จ่ายของคณะกรรมการแต่ละฝ่าย

ส่วนข้อเสียด้านการเมือง ประชาชนย่อมมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักการเมืองเนื่องจากมีการประชาสัมพันธ์ตัวเองเพราะเพียงต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์เท่านั้น มิได้เข้ามาเพื่อมุ่งหวังพัฒนาบริหารจังหวัดด้วยความจริงใจ ซื่อสัตย์ และเสียสละ แต่จะอาศัยโอกาสจากประเพณีเข้ามาบริจาคทรัพย์สินเพียงเพื่อให้ได้เข้าไปอยู่ในใจของประชาชน เพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ทางการเมือง เท่านั้น

๒. ผลที่ได้จากประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสาน

ผลที่ได้จากประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานก็มีหลักการวิเคราะห์เช่นเดียวกันกับประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด และมีผลวิเคราะห์ที่สรุปได้เป็น ๒ แนวทาง คือ

๑) ผลในด้านดี

ประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานนี้ ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่มีผลครอบคลุมต่อระบบวิถีชีวิตของชาวอีสาน เพราะเกิดจากอิทธิพลของคติธรรมที่มีอยู่ในประเพณีบุญผะเหวด เช่น การสอนให้รู้จักดำเนินชีวิตด้วยปัญญา รู้จักเสียสละ ไม่เอารัดเอาเปรียบ และการเรียนรู้ถึงชีวิตที่เป็นอุดมคติ คือการสร้างคุณงามความดีเพื่อ

อนาคตในโลกหน้า ซึ่งสามารถที่จะสรุปแนวทางของผลที่ได้จากประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานได้ ๓ ประการ คือ

- ๑.) คุณค่าในด้านอักษรศาสตร์ เช่น การจาร การจดบันทึกเรื่องราวประเพณีของชุมชน
- ๒.) คุณค่าด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น ความสงบร่มเย็น ความสามัคคีในชุมชน
- ๓.) คุณค่าด้านศีลธรรม เช่น การรู้จักเสียสละบริจาคทาน และการยึดถือหลักของกรรม

๒) ผลในด้านเสีย

ส่วนผลในด้านเสียที่เกิดขึ้นจากประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานก็คือ อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้คนในปัจจุบันมุ่งหวังความดีด้วยพิธีกรรม โดยไม่ได้มุ่งหวังผลจากการสร้างคุณงามความดีด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา คือ การเชื่อในกฎของกรรม อันได้แก่ แนวทางแห่งความเชื่อที่สอนว่า ทำดียอมได้ดี และทำชั่วยอมจะชั่ว บุญหรือบาปใด ๆ ไม่อาจสร้างหรือชำระล้างด้วยการกราบขออ้อนวอน บวงสรวงบูชา แต่สร้างด้วยการกระทำของตนเอง คือ ในทางกายวาจา และใจ ที่เป็นไปในทางกุศล(กรรมดี) หรืออกุศล(กรรมชั่ว) เท่านั้น

เพราะฉะนั้น ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดกับชาวอีสานแล้ว อาจกล่าวสรุปได้ดังนี้ คือ

๑. ผลที่ได้จากประเพณีบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดในด้านดีนั้น เป็นการส่งเสริมในด้านศาสนาโดยตรง มีคุณค่าในทางด้านความดีงาม และคุณค่าจริยธรรมมากกว่าผลเสียที่เกิดขึ้น เพราะศาสนาย่อมเป็นเครื่องหมายแทนความดีงามด้วยประการทั้งปวง

๒. ผลที่ได้จากประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสานในด้านดี ก็ถือว่าการสะท้อนผลออกมาแสดงให้เห็นถึงความดีงามของคนด้วยเช่นกัน แต่เพราะสาเหตุของแหล่งกำเนิดและที่มานั้น มีความใกล้ชิดกับพระพุทธรูปมากในช่วงระยะเวลาตอนต้นของวัฒนธรรม จึงทำให้ความผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอื่น ๆ มีไม่มาก จึงเป็นประเพณีที่มุ่งถึงคุณค่าของประโยชน์ในทางศาสนาโดยตรงได้มากกว่าปัจจุบัน ส่วนในด้านเสียถึงแม้จะมีอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่มีความเด่นชัดมากจนถึงขั้นเกิดความเสียหายร้ายแรงแก่สังคมของมนุษย์ ถือเป็นขึ้นปกติธรรมดาตามวิสัยของโลก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. การปรองดองสามัคคีเป็นการเพิ่มพูนความสงบใจ สงบกาย และมีสติ เป็นการจรรโลงคำสอนของศาสนาพุทธ ให้เจริญก้าวหน้าและเป็นการพักผ่อนกายใจ ความรู้ในการประกอบกิจการงานไว้ชั่วคราวในเทศกาลหยุดการทำเกษตรกรรม

๒. การทำบุญผะเหวด เป็นการดี เพราะบุญผะเหวดเป็นที่มาของความเชื่อ ศรัทธาในพระพุทธรูป เป็นการเสริมสร้างหลักธรรมของพุทธศาสนา ระเบียบ ประเพณีของศาสนาพุทธให้คงอยู่และมั่นคงสมกับเป็นศาสนาโลกจากประชาชนโลก

๓. การทำบุญผะเหวดเป็นบ่อเกิดของความสามัคคีในจังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดถึงประเทศความเจริญก้าวหน้าเริ่มมาจากการเสียสละ ผู้นำระดับต่าง ๆ ควรแสดงออกในการเสียสละ และปลูกฝังการมีจิตสำนึกในทางศีลธรรมให้มากยิ่งขึ้น ตามเรื่องราวที่มีในพระเวสสันดรชาดก

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวด ปี ๒๕๔๕. สืบสานงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด.

ภาพสินธุ์ : ภาพสินธุ์การพิมพ์, ๒๕๔๕.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดร้อยเอ็ด, พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ครุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

งามพิศ สัตย์สงวน. (๒๕๓๑). เอกสารประกอบการศึกษาวิชา สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

ธวัช ปุณโณทก. (๒๕๒๒). วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

แปลก สนธิรักษ์. (๒๕๐๔). พิธีกรรมและลัทธิประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช,

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (๒๕๓๖). วัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์.

ยศ สันตสมบัติ. (๒๕๓๗). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๓๔). ประเพณีการเทศน์บุญผะเหวด, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : วัชรการ
พิมพ์,

สำลี รักสุทธี. (๒๕๔๕). อีสานสองคลองสิบสี่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.

อดิศักดิ์ โสมอินทร์. (๒๕๓๗). โลกทัศน์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓. มหาสารคาม : โรงพิมพ์อภิชาติการ
พิมพ์,